

מי שלא לומד מההיסטוריה, סופו שייוכח שההיסטוריה חוזרת על עצמה

האם בדומה למלחמת ששת הימים שפתחה מלחמה של שבע שנים, הרע עוד לפנינו? ב-7 באוקטובר 2023, חמישים שנה ויום מפרוץ מלחמת יום כיפור, הופתעה ישראל בשנית בתולדותיה בפלישת אויב לשטחה. כמו חמישים שנה לפני כן ישראל צעדה בעיוורון לאותו היום, תוך שמנהיגיה מוכיחים כי מי שלא לומד מההיסטוריה סופו שיחזה בחזרת ההיסטוריה על עצמה. רק שהפעם, הקטסטרופה הייתה נוראה יותר.

מתקפת ה-7 באוקטובר הייתה אות הפתיחה לארוכה במלחמות ישראל. מלבד ברצועת עזה, ישראל מצאה עצמה נלחמת בשש חזיתות נוספות - לבנון, סוריה, איראן, תימן, עיראק ויהודה ושומרון. טבעת החנק שאיראן בנתה סביב ישראל נחשפה, אבל למזלה של ישראל, לא במלוא חומרתה ויכולתה. חמאס קיווה כי "ציר ההתנגדות" שבהובלת איראן יצטרף אליו להכרעת ישראל. לאחר התלבטות, גורמי ה"ציר", בדגש על חיזבאללה, נמנעו מהצטרפות באופן מלא למלחמה על כלל יכולותיהם. כיום ברור כי מתקפה מתואמת בהפתעה של כל "הציר" - פלישה מקבילה של חיזבאללה לגליל וחמאס לנגב המערבי, לצד ירי מטחים של אלפי טילים וכט"במים לעורף הישראלי, הייתה עלולה להכריע את ישראל ולגרור לה נזק שהיה מסכן את עתידה. גורמי ה"ציר" אכן הכינו תכנית למתקפה שכזו, אלא שחמאס לא תיארם עם הנהגת ה"ציר" את מועד ההתקפה והפגיע גם אותה.

עם סיום השתלטות צה"ל על אזור עוטף עזה וטיהורו מאחרון המחבלים, מדינת ישראל הייתה שרויה במבוכה טקטית, מערכתית ואסטרטגית. צבאה היה מוכה וחבול לאחר הכישלון החמור בתולדותיו, ללא כשירות וסדר כוח מספקים להתמודד במקביל במלחמה רב זירתית, וללא תוכנית אופרטיבית למלחמה ברצועת עזה. מלבד המצוקה הצבאית, החברה הישראלית הייתה שרויה בחרדה קיומית לאחר שנה של מחלוקת פוליטית פנימית חסרת תקדים. שני חבלי ארץ בדרום ובצפון הארץ ננטשו מיושביהם; ההרתעה של ישראל, תדמיתה ומעמדה ניזוקו קשות במזרח התיכון ובעולם. 'קיר הברזל', שעליו נשענה תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל, קרס יחד עם קריסת הקונספציה שלפיה ניתן ואף רצוי, כדי "לקנות שקט", להכיל את האיומים של צבאות הטרור, כפי שבוטאו בהצהרות מנהיגיהם והשתקפו בבניין הכוח שלהם, במסגרת טבעת האש שאיראן עמלה על בנייתה במשך שנים.

מנקודת השפל הזו יצאה ישראל למלחמת 'חרבות ברזל', הארוכה בתולדותיה. מקץ שנתיים ועם סיום המלחמה, הישגיה ברורים: ישראל פגעה קשות בכל רכיבי "ציר ההתנגדות", ושיקמה את ההרתעה שלה ואת תדמיתה במזרח התיכון. בה בעת, יתכן שישראל נמצאת בנקודת זמן המזכירה את סיום מלחמת ששת הימים ביוני 1967, שנתפסה בסיומה כקצרה והמוצלחת במלחמות ישראל וגררה חגיגות ניצחון והיבריס שנמשכו שנים ארוכות ואשר הובילו למחדל ה-

6 באוקטובר 1973. במבט לאחור, ששת הימים לא הייתה אלא אות הפתיחה למלחמה שנמשכה שבע שנים, כולל מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים.

איראן וחיזבאללה הוכו והושפלו על ידי ישראל, אבל ספק אם יוותרו על החזון להשמיד את הפרויקט הציוני ולהחזיר את כבודם. כשם שהכישלון ללמוד ממחדל יום הכיפורים הוביל למחדל שמחת תורה תשפ"ד, כך אסור שההצלחות של "חרבות ברזל" יובילו לעיוורון דומה, בעוד אויבי ישראל לומדים מכישלונותיהם ומתכננים את נקמתם.

צה"ל אכן רשם במלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר הישגים יוצאי דופן. ראשית, המהירות בה צה"ל החזיר את המצב לקדמותו. הגם שתוכנית חמאס הייתה פשיטה על הנגב המערבי וחלק מן הכוחות הפושטים חזרו לשטח הרצועה לאחר שסיימו את משימתם הרצחנית (חלקם, בקיבוץ ניר עוז למשל, עוד קודם שכוחות צה"ל הגיעו למקום), בלא מעט מקומות בעוטף עזה המחבלים נשארו בשטח, וחייבו כיבוש מחדש של השטח בתנאים מורכבים.

מעט צבאות בעולם היו מצליחים תוך מספר שעות להתאושש מהכישלון הגדול והחמור בתולדותיהם, לכבוש ולטהר בחזרה חבל ארץ שנכבש בהפתעה על ידי האויב. הישג זה אינו זוכה להערכה הראויה, בין השאר בגלל הזלזול הנמשך באויב, על אף שחמאס תכנן והוציא לפועל תוכנית צבאית מבריקה, שהכריעה אוגדה של צה"ל בהגנה.

ההישג השני היה בצפון. אילו הצטרף חיזבאללה למתקפת החמאס בשעות שלאחר שנפתחה, היה מצב ההגנה בפיקוד הצפון כבי רע; אבל פיקוד הצפון הצליח להיערך ולתגבר במהירות את קו ההגנה עם סד"כ מילואים משמעותי והרתיע את חיזבאללה מלפלוש לגליל בימים הבאים. בכך ניצלה ישראל מקטסטרופה גדולה ומשמעותית יותר.

ההישג השלישי היה החשוב והמשמעותי במלחמה. שלושה שבועות לאחר הכישלון החמור בתולדות צה"ל, למרות שב-7 באוקטובר לא הייתה כלל בנמצא תכנית מבצעית לכיבוש הרצועה ואחרי שנים של הזנחת כוחות היבשה, יצא פיקוד הדרום למתקפה על מנת למגר את כוחו הצבאי של חמאס ולמוטט את שלטונו. על אף חוסר הביטחון של הפיקוד הבכיר ושל הדרג המדיני ביכולותיו של צבא היבשה יצא צה"ל להתקפה בשדה קרב מורכב - אורבני, צפוף באוכלוסייה ורווי תשתיות תת קרקע מרושתות. לראשונה מאז בנה חמאס את צבאו בעזה וביסס את שלטונו הוא פגש את צה"ל מתמרן עם כל יכולותיו בעצימות גבוהה, תוך שימוש בתחבולה (כיתור ותקיפת מערכיו מהעורף). בניגוד לציפיות חמאס הגיע התמרון במהירות למרכזי השלטון שלו (בית החולים שיפא - מחנה הפליטים שאטי) - מרחבים שחמאס האמין שצה"ל יירתע מלהגיע אליהם. שבירת קונספציית שיפא-שאטי הובילה את חמאס, בעזרת לחץ בינלאומי לשחרר את הנשים והילדים שנחטפו ב-7 באוקטובר, להגיע להפסקת אש, שאותה ניצל לתחקור ולמידה. לאחר שהסתיימה, עבר הארגון ללחימה שאינה מבוססת יותר על הגנת קווים סדורה אלא על טקטיקות של גרילה.

ההישג הרביעי היה מול חיזבאללה. במשך כשנה ניהל פיקוד הצפון קרב הגנה מול חיזבאללה, במחיר בלתי נסבל - נפגעים בקרב האזרחים והצבא ואובדן ריבונות באזור הצפון, שלראשונה בתולדות ישראל תושביו נטשו את הישובים בקו העימות. מחיר נוסף היה ריתוק סד"כ לצפון שלא היה זמין למלחמה ברצועת עזה.

גם חיזבאללה שילם מחיר כבד: למעלה מחמש מאות פעילים נהרגו, ויחידות הארגון הורחקו מהגבול (להרחקה זו תהיה משמעות קריטית עם היציאה לתמרון במבצע 'חצי הצפון'). בשלב זה הגיע תורו של חיזבאללה לקרוס לתוך הקונספציה של מנהיגו הכריזמטי חסן נסראללה, שהאמין כי ישראל מורתעת ולא תעז לחצות את הקווים האדומים ששורטטו במשך שנים. בין יולי לספטמבר 2024 בוצעה נגדו מהלומה מערכתית וכשבכירים בשורותיו סוכלו באמצעים אוויריים, מודיעיניים וחשאיים שהוכנו במשך זמן רב, ולאחריה יצא צה"ל לתמרון להשמדת תשתיות כוח רדואן במרחבים הסמוכים לגבול. הפגיעה הקשה במנהיגי הארגון, ביכולותיו האסטרטגיות ובביטחון העצמי שלו הביאה בנובמבר 2024 להסכם, שבמסגרתו שמרה ישראל (בניגוד להחלטה 1701 של האו"ם) על יכולת אכיפה משמעותית להרחקת חיזבאללה מהגבול. הישג זה בא לידי ביטוי מלא כאשר ביוני 2025, במהלך המתקפה הישראלית באיראן, בחר חיזבאללה לא לממש את הייעוד שלמענו נבנה על ידי האיראנים במשך שני עשורים ובהוצאה של מיליארדי דולרים, ולא הגיב באש לשטח ישראל.

אומנם, יש לשאול האם כל מה שהתרחש בלבנון היה תוצאתן של פעולות וטעויות של האויב ולא של תהליך חשיבה אסטרטגית ותכנון מערכתי של ישראל. אולם המהלומה המערכתית הזו הביאה לא רק לשבירתה של "טבעת האש" סביב ישראל, אלא גם תרמה לקריסת משטר אסד בסוריה ואיתה לניתוקו הסופי של הציר הפיסי מטהראן ועד ביירות.

בזירת יהודה ושומרון פעל פיקוד המרכז בחוכמה כזירה משנית. בפעילות התקפית טופלו מרכזי הטרור שצמחו בצפון השומרון ורף הטרור ירד משמעותית. בניגוד לתקוות חמאס עזה, שראה בזירה זו, לצד הערבים אזרחי ישראל, מוקד תבערה נוסף שיכביד על המערכת הביטחונית הישראלית (בדומה למה שאירע בזמן מבצע "שומר חומות", מאי 2021), אזור יהודה ושומרון נשאר שקט וכך גם זירת הפנים בתחומי הקו הירוק.

כל אלה אפשרו את קריסתה של הקונספציה האיראנית, שלפיה ישראל אינה יכולה ולא תעז לתקוף את מתקני הגרעין באיראן, וארצות הברית לא תאפשר לה זאת ולא תצטרף לתקיפה. המתקפה במבצע "עם כלביא" נערכה בתנאים ייחודיים: חיזבאללה מוחלש ומורתע, הדרך לאיראן דרך סוריה נפתחה, המיליציות השיעיות בעיראק החליטו להפסיק לתקוף את ישראל כתוצאה מהרתעה ישראלית גוברת, מערכות ההגנה האוויריות האיראניות נפגעו משמעותית בתקיפה ישראלית באוקטובר 2024, וממשל אוהד בארצות הברית החליט, לראשונה אי פעם, להצטרף לתקיפה הפיסית באמצעים מעצמתיים. יחד עם זאת, ולמרות ההישגים המבצעיים

הברורים, עדיין לא ברור מה גודל הפגיעה בתוכנית הגרעין האיראנית ומה יעלה בגורלה לאחר שהמשטר יסיים את בקרת הנזקים שנגרמו לו ויסיק מסקנות לעתיד.

מדוע ישראל חייבת לסיים את המלחמה בעזה, למרות אי-השגת מטרות המלחמה במלואן

ההצלחות של צה"ל לא תורגמו להשגת כל מטרות המלחמה. בראשית המלחמה הגדירה הממשלה חמש מטרות: שלוש מהן הושגו - חיזוק ההרתעה הישראלית, ויצירת תנאים לשחרור החטופים ולהחזרת האזרחים המפונים לבתיהם. שתי מטרות מלחמה עדיין לא הושגו: מיטוט שלטון החמאס, השמדת יכולותיו הצבאיות ומיגור כל איום על ישראל מרצועת עזה. בעקבות זאת עדיין לא חזרה תחושת הביטחון לאזרחי ישראל, בדגש על תושבי העוטף. לאי ההצלחה הזו היו מספר סיבות אסטרטגיות, מערכתיות וטקטיות.

חמאס הבין בנובמבר 2023 כי הדרך היחידה להתמודד מול מכונת המלחמה הישראלית ולא להפסיד במלחמה היא לשרוד עד סיום המלחמה, כשקלף החטופים משמש לו תעודת ביטוח. המעבר ללוחמת גרילה סיפק לו מענה טקטי לכך.

בהיעדר אוכלוסייה כמגן אנושי, בעקבות ריקון אזורי הלחימה מאוכלוסייה על ידי צה"ל, הפך חמאס את תשתיות התת קרקע למרחב שבו הוא היה בטוח מפני כוחות צה"ל, שהגיעו לשדה הקרב ברצועת עזה ללא פתרונות לחימה בתווך זה. גם פתרונות שפותחו תוך כדי המלחמה היו "פתרונות בוטיק", שלא תאמו את היקף האתגר המבצעי.

ברמה המערכתית, קברניטי צה"ל לא אתגרו את תפיסת הלחימה של חמאס בתת-קרקע, מאחר ואימצו תפיסת לחימה שאסרה כניסה של לוחמים ישראלים למנהרות מחשש לנפגעים. במקום לכבוש שטח ולהשמיד בו את התשתיות מתחת לקרקע, צה"ל פעל מערכתית בתצורת פשיטות שלא הביאה להכרעה צבאית.

דוגמא לכך הוא מקרה בית חנון, עיירה הנמצאת בצפון הרצועה בסמוך למחסום ארז והעיר שדרות. צה"ל נלחם והשמיד את התשתיות בבית חנון מעל הקרקע בתחילת המלחמה. בדצמבר 2024 חטיבת הנחל פשטה שוב על בית חנון (שנכבשה על ידי אוגדה 252 שנה קודם לכן). מאחר שתשתיות תת הקרקע של החמאס בעיירה לא טופלו, כוח קטן של חמאס הצליח להטריד במשך שבועיים את החטיבה ולגרום לה 11 הרוגים. להכרעת בית חנון מעל לקרקע לא הייתה שוב משמעות. ביולי 2025 נאלץ צה"ל לשלוח שתי אוגדות לכבוש את בית חנון במסגרת מבצע "כארי יתנשא", במחיר נפגעים נוסף, אבל ההתעקשות לטפל גם בתשתיות מתחת לקרקע הביאו הפעם להכרעת חמאס בעיירה הקטנה אחרי שנתיים של לחימה

לצד היתרונות הטקטיים שבלוחמת גרילה המבוססת על היעדר מענה של צה"ל לבעיה המערכתית של המנהרות ושיטת הלחימה שלו, חמאס נהנה גם מהיעדר החלטה אסטרטגית של ישראל בנוגע לאופן הכנסת הסיוע ההומניטרי לרצועה. מראשית המלחמה הייתה ישראל תלויה בארצות הברית. ללא הסיוע הצבאי המקיף האמריקאי לא ניתן היה לקיים מלחמה בדרך שבוצעה, תוך התעלמות מכך שמשאבי הזמן, האדם והאמל"ח הם משאבים מתכלים.

התנאי של הממשל האמריקאי היה להימנע בכל מחיר ממשבר הומניטרי בעזה. האמריקאים אילצו את ישראל להכניס סיוע הומניטרי לאוכלוסייה בעזה, אבל לא הגדירו לישראל כיצד לעשות זאת. לישראל היו מספר חלופות גרועות והיא בחרה בגרועה ביותר - לא להחליט. התוצאה הייתה שחמאס השתלט על הסיוע ההומניטרי ובזכות זאת שרד צבאית ושלטונית.

ישראל נלחמת ברצועת עזה כבר כשנה ועשרה חודשים. ארגון החמאס נפגע אנושות, צבאית ושלטונית. רוב בכירי הארגון חוסלו, צה"ל שולט ברוב שטחי הרצועה, ההרס רב. אבל חמאס לא הוכרע צבאית ובמלחמת ההתשה שהתפתחה בעזה, באמצעות המנהרות ולוחמת גרילה, הוא מצליח לגבות מחיר מצה"ל, להחזיק 20 חטופים חיים בידיו, לשלוט בשטח שישראל לא כבשה ברצועה ולגרום לתדמיתה של ישראל נזק בינלאומי מהחמורים בתולדותיה. הסכנות הגלומות בהמשך המלחמה בעזה רבות - לתדמיתה של ישראל וליהודים ברחבי העולם, לחיי החטופים שבידי חמאס, לצה"ל ולחברה הישראלית.

תורת המלחמה נשענת על מספר אבני יסוד, ששתיים מהן - האדם והזמן - נשחקו במלחמה עד דק. זאת משום שקברניטי צה"ל אימצו את מדיניות הדרג המדיני ותכננו והובילו מערכה המנוגדת לדוקטרינת המלחמה של צה"ל, ללא הבאה בחשבון את ממד זמן.

במחקר מקיף שעשה הצבא האמריקאי בשלביה האחרונים של מלחמת העולם השנייה נבחנו משמעויות התפקוד של מסגרות הנלחמות למעלה משבעים ימים רצופים בלחימה בעצימות גבוהה. המסקנות היו מטלטלות - כשירות המסגרות ללחימה ירדה משמעותית והן הפכו להיות מסוכנות לעצמן. שחיקת יחידות צה"ל במלחמה היא כבר סוד גלוי לכל. יש לה מחירים עכשוויים קשים הבאים לידי ביטוי בתאונות מבצעיות, משמעת מבצעית לקויה, כשירות אמצעי לחימה ומשבר כוח אדם בסדיר ומילואים. ויש גם מחירים שיתמשו בעתיד: החרפת משבר כוח האדם, אי-התייצבות המונית למילואים, סרבנות "אפורה" ביחידות הסדירות, יחידות לא כשירות למלחמה ומשבר חריף ביחסי צבא-חברה. כל אלה הן דוגמאות בלבד לתהליך, שעלול להביא להתפרקות הצבא.

ישראל לא יכולה להרשות לעצמה להמשיך ולשחוק את הצבא, הכלכלה והחברה במלחמת התשה בלתי נגמרת ברצועת עזה, בעוד איראן וחיזבאללה מתכננים נקמה. האינטרס לסיים את המלחמה בעזה, עם ההישגים הקיימים, אינו משרת רק את החזרת החטופים וריפוי החברה הישראלית, אלא גם את הצורך לשקם את תדמיתה של ישראל בעולם נוכח המצב

ההומניטרי ברצועה, לשקם גם את הצבא ולהתכונן למלחמה שיתכן שתפרוץ שוב מול איראן וחיזבאללה.

אסור לישראל מוסרית ומקצועית להמשיך את המלחמה ברצועת עזה, שתשחק את צה"ל והחברה הישראלית, בעוד איראן וחיזבאללה עסוקים בבניין כוח למלחמה הבאה. הם יגיעו אליה מוכנים יותר, בעוד הישראלים יגיעו ללא אוויר לנשימה. אסור לישראל להיכשל שוב בקונספציה מוטעית, כפי שכשלה באוקטובר 1973 ובאוקטובר 2023.

השפעת הלמידה של אויבי ישראל מהמלחמה על תרחישי היחוס למלחמה הבאה

הרכיב הראשון והמשמעותי ביותר הוא ההפתעה, היוזמה וההתקפיות. בניגוד לחמאס, שלמד מסבבי לחימה קודמים מול ישראל והבין כי כדי להצליח בשדה הקרב מול העליונות הישראלית הוא חייב ליזום התקפה ולהפתיע, איראן וחיזבאללה נגררו למלחמה שלא הם יזמו. חיזבאללה לא הפנים בשנת המלחמה כי יכולותיו נגרעות אט אט, עד כדי מצב שהוא סובל מנחיתות אסטרטגית, מערכתית וטקטית מול ישראל. מנהיגיו לא הפנימו שאחרי שנת מלחמה ומחיר כבד, ישראל חצתה את הרוביקון. ממצב של חשש להשמיד אוהל בהר דב, למהלך צבאי התקפי, ללא קווים אדומים. התוצאה הייתה חיסול מנהיג הארגון ופגיעה קשה בשדרת הפיקוד שלו, שלילת רבות מיכולותיו ולאחר מכן כיבוש והשמדת תשתיות רדואן בדרום לבנון.

לאיראן קרה תהליך דומה. גם היא לא הפנימה שהמגבלות והחששות של ישראל מתקיפת אתרי הגרעין הוסרו. צבאות הפרוקסי שלה לא עמדו יותר לרשותה (עיראק, חיזבאללה, סוריה וחמאס), האיום החות'י כבר לא הרתיע את ישראל, מערכות ההגנה האוויריות של האיראנים נוטרלו במתקפות קודמות, מה שהעניק לחיל האוויר הישראלי ביטחון שהוא יכול לפעול באיראן כמו בלבנון ועזה, כל זאת לצד קריסת המשטר הסורי והסרת האיום על המטוסים הישראלים בשמי סוריה.

בנוסף, ההנהגה הצבאית האיראנית לא הפנימה את מה שמנהיגי חמאס וחיזבאללה הבינו כבר שנים קודם לכן: הם נרדפים גם במקומות שלכאורה הם הבטוחים ביותר. במקום לסגל לעצמם התנהלות כשל בכירי חמאס יחיא סינוואר ומוחמד דף, וכן כזו של מנהיג חיזבאללה נסראללה, האיראנים המשיכו לנהל חיי שגרה, שסייעה לישראל לחסלם לצד מדעני הגרעין.

האיראנים וחיזבאללה ילמדו מכל הטעויות האלה. הם יבנו כוח כדי להפתיע את ישראל ביוזמה והתקפיות במכת פתיחה מהממת ויחפשו פתרונות שישמרו על ההנהגה, שתמשיך לתפקד כשהיא חסינה מפני פגיעה של המודיעין והאש של ישראל.

הרכיב השני יהיה הרוויה, סימולטניות ורוחב המתקפה: חמאס הכריע את צה"ל ב-7 באוקטובר לא רק משום שהצליח ליזום ולהפתיע, אלא בזכות התקפה לרוחב כל הגזרה בשישים צירי פריצה. להרווייט גזרת העוטף בעשרות צוותי פשיטה לא היה מענה מבצעי בדרג האוגדת, הפיקודי והמטכ"ל.

הרכיב השלישי יהיה גם הוא לקח מההישג של חמאס במלחמה: תשתיות תת קרקע חפורות עמוק בקרקע ומקושרות. המבוכה הישראלית מול רשת המנהרות בעזה נתנה לחמאס, לצד הסיוע ההומניטרי, את היכולת לשרוד. בין אם מדובר בתשתיות תת-קרקע כמו במתקן בפורדו באיראן (כישלון של ישראל, שלא פיתחה גם בתת"ק האסטרטגי פתרונות מבצעיים ונשענה אך ורק על יכולות אמריקאיות), או המנהרות המקושרות בעזה, את ההצלחה יחתרו חמאס, חיזבאללה ואיראן לשחזר ולהעמיק. חיזבאללה ישאף לשדרג את תשתיותיו הקיימות למקושרות, כפי שעשה חמאס.

המרכיב הרביעי ישען על הצלחת חמאס לייצר לעצמו תעודת ביטוח לשרידות וקושי של ישראל להכריע: חטיפת אזרחים וחיילים והצמדתם למתקנים אסטרטגיים ולמנהיגיו של האויב. זהו אולי המהלך המשפיע ביותר שעשה חמאס בראשית המלחמה ועיצב את הכללים שלה במלחמה ברצועה. חטיפת אזרחים וחיילים במהלך פתיחה תהיה רכיב משמעותי גם במלחמה הבאה, ולא בהכרח כפי שאירע בעוטף (ניתן למשל לחטוף אזרחים ישראלים בחו"ל ולהעבירם לאיראן).

הרכיב החמישי עליו תתבסס הלמידה של האויב ממלחמת 'חרבות ברזל' יהיה בנין כוח ללוחמת גרילה. חיזבאללה וגם חמאס בנו בעשור האחרון צבאות טרור סמי-מדינתיים, שנערכו לעצור את התמרון של צה"ל בקווי הגנה סדורים. שניהם למדו, וחמאס גם הפנים ויישם תוך כדי מלחמה, שהייתה זו טעות טקטית ומערכתית קשה. במקום, צבאות טרור, שבאופיים דומים יותר ויותר לצבאות סדירים, הם יחזרו למאפייניה הקלאסיים של הגרילה, הנטמעת בקרב אזרחים ונשענת פחות ופחות על תשתיות סדורות, מסגרות צבאיות ומדים. מבחינת חיזבאללה, יתכן שזה יהיה השינוי הארגוני המשמעותי ביותר – חזרה למאפייני פעולותיו נגד ישראל בשנות ה-90.

הרכיב השישי ואולי החשוב ביותר, בו ישראל נוחלת כישלון מהדהד, יתמקד בתודעה והשפעה מול הקהילה הבינלאומית. הצלחת חמאס למחוק מהתודעה הבינלאומית את פשעי המלחמה שביצע בשבעה באוקטובר, קמפיין הרעב בעזה שמשחיר את ישראל, והתמיכה הבינלאומית בהקמת מדינה פלשתינית, הם תבוסה ישראלית אסטרטגית בשדה הקרב המדיני. למרות הטבח בעוטף עזה, ישראל סובלת ביותר ויותר בקרב ציבורים והנהגות במדינות בעולם מתדמית של מדינה מצורעת, נתפסת כנוול העולמי התורן, הפועל מול אזרחים בניגוד לדיני המלחמה, מרעיב אוכלוסייה אזרחית ומחרחר מלחמות. זו אינה רק בעיה של

מערך הסברה, שכמעט שאינו קיים בישראל. קל לפטור את כל אלה כהוכחה לאנטישמיות בעולם או להשפעה של קהילות מוסלמיות בחסות כסף קטארי. אבל זו אינה תשובה מספקת.

ישראל הוכיחה שכשהיא מנצחת באופן מרשים חד וקצר ומעורר התפעלות, כפי שקרה במבצע 'עם כלביא', האשראי הבינלאומי שלה גדל משמעותית. זו הסיבה שבן גוריון קבע בעקרונות אסטרטגיית המלחמה של צה"ל את הזמן כרכיב המשמעותי באסטרטגיה וכי על ישראל יהיה לנהל מלחמות קצרות: לא רק בגלל המשק הישראלי ומשאב כוח האדם המוגבל של ישראל, אלא ובמיוחד בגלל האשראי הבינלאומי המוגבל שיהיה לה. החלטת ישראל לנהל מלחמה תוך התעלמות מממד הזמן הייתה ונשארה הרסנית לאשראי הבינלאומי של ישראל ותדמיתה בעולם, עד כדי סכנה עתידית להחרמת ישראל והישראלים, ואולי אף ליהודים בעולם כולו.

הרכיב השביעי יהיה בתחום אמצעי הלחימה. חמאס התמודד עם היתרונות של ישראל, הנשענת על העליונות הטכנולוגית של התעשיות הביטחוניות הישראליות, באמצעי לואו-טק. הרוויית שדה הקרב במטענים ורקטת RPG מיושנת, שמאתגרת את מערכת ההגנה המשוכללת 'מעיל רוח', היו דוגמא לכך. לצד האמל"ח ברום הקרוב לקרקע (רחפנים), המשנה את שדה הקרב כמו המטוס והטנק במלחמת העולם הראשונה, איראן וחיזבאללה ישקיעו משאבים באמצעים זולים ובכמויות גדולות, מול האמל"ח הישראלי שהוא יקר ולוקח זמן רב יותר לפתחו ולייצרו. האיראנים ילמדו לא רק מניסיונה של אוקראינה בתחום זה במלחמתה נגד רוסיה, אלא גם מישראל, שהפעילה סוכנים מקומיים באיראן, אשר באמצעות רחפנים זולים השביתו יכולות איראניות. הפעלת סוכנים מקומיים שישימדו יכולות באחד הבסיסים של חיל האוויר בדרום המדינה היא לא תרחיש דמיוני.

מה ישראל נדרשת ללמוד טקטית, מערכתית ואסטרטגית?

מעמדן של איראן ושלוחיה באזור ובעולם נפגע קשות במלחמה. בה בעת, יש להכיר בכך שלא היה ניתן לתקוף באיראן טרם פירוק "הציר" - ישראל לא הייתה תוקפת באיראן כשחיזבאללה וחמאס במלוא כוחם. אלמלא ה-7 באוקטובר והחלטתם של דף וסינוואר לצאת למתקפה ללא תיאום עם "הציר", ישראל מיוזמתה לא הייתה תוקפת את תשתיות הגרעין, אלא נשארת במצב שקדם ל-7 באוקטובר - מורתעת ומעדיפה להכיל את האיומים כדי "לקנות שקט".

זה לא המקרה היחיד במלחמה בו ישראל הייתה תוצאתית לפעולות האויב, נטולת אסטרטגיה אבל עם מזל רב. כזו הייתה גם נקודת המפנה החשובה ביותר במלחמה - מתקפת הביפרים. ההחלטה להוציא לפועל כלי מבצעי שעמל עליו המוסד, התקבלה רק כי ישראל עמדה לאבד אותו. בהנחה שחיזבאללה לא היה חושד שמשהו אינו תקין בביפרים והם לא היו נלקחים לאיראן לבדיקה, הם לא היו מופעלים, כל מה שקרה לאחר מכן יתכן שלא היה מתרחש.

חמור מכך: לאחר החלטתו של ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, להפעיל את מבצע "נשף סיום", בניגוד להמלצתם של ראשי מערכת הביטחון מלבד ראש המוסד, לא הייתה תוכנית המשך. ראשי מערכת הביטחון חשבו כי "לא מכריעים מלחמות עם צעצועים" ולא הכינו תוכנית המשכית למתקפה. הם המשיכו לדבוק באסטרטגיית התכנון ה-"דינאמי מתפתח" בלשון הצבאית, שמשמעותה בפועל הייתה "נראה איך האויב יגיב ובהתאם נמשיך".

אסטרטגיה בעייתית זו, המנוגדת לעקרונות המלחמה ובכללם רציפות והמשכיות, הובילה להחמצת הזדמנות להכריע את חיזבאללה ולהסיר לטווח רחוק וארוך את האיום של הארגון על ישראל. בפועל, חיזבאללה הוכה קשות, יותר ממה שישראל ציפתה. ישראל ראתה כי טוב, אזרה אומץ ויצאה לסדרת מכות נוספות, שגם הן היו סדרתיות ולא סימולטניות. סימולטניות היא רכיב משמעותי באסטרטגיית המלחמה של צה"ל, ובמלחמה היא לא באה לידי ביטוי. אומנם לעיתים כאילוץ (בתחילת התמרון היבשתי בעזה, לאור גודלו וכשירותו של צה"ל למלחמה רב זירתית), ובמקרה של 'חצי הצפון' - המערכה מול חיזבאללה בסתיו 2024 - בהחלטה לתמרן באופן טורי, לא כל האוגדות והחטיבות במקביל, המנוגדת לתורת המלחמה.

ישראל חייבת לתחקר את כישלון ה-7 באוקטובר, לא על מנת למצוא אשמים אלא קודם כל כדי שהוא לא יקרה שוב. ההגנה של ישראל על גבולותיה לא השתנתה מאז, למעט סדר כוח גדול יותר ושיקום המכשול הפיסי. מחנה נחל עוז ושאר המחנות בעוטף עזה, שלא הוסבו למוצבים, הם רק דוגמא אחת לכך שסמלי הכישלון של ה-7 באוקטובר עדיין עומדים על תילם.

לישראל אין אסטרטגיה כללית להגנת גבולות, מלבד השענות טקטית על מכשול פיסי ועל אמצעי איסוף. באוקטובר 1973 וגם באוקטובר 2023 אסטרטגיה זו, בהשתתפות סדר כוח מצומצם ובניגוד לתורת המלחמה, הביאה לכישלון צבאי מחפיר. המצרים פירקו את מכשול קו בר-לב בארבע שעות. לחמאס לקח 12 דקות בלבד לפרק את המכשול בעוטף.

על אסטרטגייה חדשה להגנת הגבולות יהיה לתת מענה מערכתי וטקטי לגבולות השונים של מדינת ישראל - גבולות עימות וגבולות שלום - ובראשם הגבול הארוך והפרוץ מול ירדן. האסטרטגיה החדשה לא תוכל להישען רק על מכשול וטכנולוגיה. צה"ל יצטרך יותר סד"כ על מנת להגן כראוי על גבולות אלה, עם יכולות ניידות וקטלניות גבוהה יותר ממה שהיו לו ב-7 באוקטובר ומה שעומד לרשות הכוחות כיום. זמינות היחידות לאירועים מתפרצים חייבת להשתפר וצה"ל יידרש לשנות מהיסוד את תרבות הכוננות והכשירות ביחידותיו, שפשטה את הרגל.

לצד הצבא, משרד הביטחון יצטרך לשנות מהיסוד את מערך ההגנה המרחבית (בכלל זאת כיתות הכוננות, גדודים מרחביים) וכשירותו, ככוח זמין ראשון על מנת להגן על תושבי הספר והגבולות מפני אירועי טרור מתפרצים. הזנחתם של אלה טרם ה-7 באוקטובר עלתה במחיר כבד של חיי אדם בעוטף עזה.

על מנת להעמיד סד"כ זמין בעתודה לכל חזית, צה"ל יצטרך להקים מתקני אימונים בכל חזית, בדומה לכוננות "קשת נחושה" שהוחזקה בקרב יחידות צה"ל המתאמנות ברמת הגולן מול הצבא הסורי בסוף המאה ה-20. הזמינות, הכוננות ותוכניות חיל האוויר להגנת הגבולות גם הן חייבות להשתנות, לאור חוסר הרלוונטיות של חיל האוויר בשעות הראשונות של ה-7 באוקטובר.

מלבד את עצם התרחשות ה-7 באוקטובר, על ישראל לתחקר את מהלכי המלחמה במישור הצבאי והמדיני כאחד, כדי להיטיב להתכונן לעימות הבא.

בחלוף כשנתיים של מלחמה, וישראל עדיין לא תחקרה את קרבות המלחמה:

- ☐ הקרב לכיתור ומיטוט מערך ההגנה של חמאס בעיר עזה (אוקטובר-דצמבר 23)
- ☐ הקרב הראשון בחאן יונס לאיתור הנהגת חמאס בתת-קרקע (דצמבר 23-אפריל 24)
- ☐ הקרב ברפיח להשתלטות על פילדלפי והשמדת חטיבת רפיח (מאי 24-דצמבר 24)
- ☐ קרבות ג'באליה – הראשון (דצמבר 23), השני (מאי 24) והשלישי (אוקטובר 24)
- ☐ קרבות 'מרכבות גדעון' (מהשלב המקדים ממרץ 25 ועד אוגוסט 25)
- ☐ קרב ההגנה בפיקוד הצפון (אוקטובר 23-ספטמבר 24)
- ☐ המהלומות של חיל האוויר בלבנון (ספטמבר 24)
- ☐ מבצע 'חצי' הצפון' להשמדת כפרי המגע של רדואן (אוקטובר – נובמבר 24)
- ☐ מבצע 'עם כלביא' (יוני 25) והמבצעים המקדימים של ח"א באיראן ובתימן

השאלות בבסיס התחקירים צריכות להיות קודם כל אסטרטגיות ומערכתיות:

- ☐ מדוע ישראל נלחמה בניגוד לדוקטרינת המלחמה שלה והאם בהתאם נדרש לשנות אותה?
- ☐ מדוע לישראל לא הייתה יכולת להתמודד בפתיחת המלחמה ולאורך שנתה הראשונה עם איומים רב-זירתיים, למרות שזה היה איום ותרחיש הייחוס בעשור שקדם למלחמה?
- ☐ מדוע צה"ל לא פעל סימולטנית בכל רצועת עזה, וככלל לאורך כל המלחמה פעל באופן טורי?
- ☐ מה היו פערי בניין הכוח והתוכניות האופרטיביות של הצבא טרם המלחמה בהתאם לתחקירי הקרבות?
- ☐ מדוע צה"ל אימץ במלחמה תפיסה מערכתית "דינאמית ומתפתחת", המנוגדת לתורת הלחימה שלו, ולא פעל ביוזמה והתקפיות, רציפות והמשכיות ושימור התנופה המתמדת בשדה הקרב?
- ☐ מדוע קצב בניין הכוח של צה"ל ומשרד הביטחון לא תאם את הצרכים והבעיות המבצעיות בשדה הקרב?

☒ האם הפרת האיזון בין בניין הכוח היבשתי לאווירי היה מוצדק ואם לא, כיצד נדרש לאזן ביניהם?

☒ לאור תוצאות מבצע 'עם כלביא', מהם הפערים במוכנות העורף הישראלי לתרחיש חמור יותר של ירי מקיף לעורף?

☒ מדוע ישראל נתפסה לא מוכנה להתמודד עם חמאס בשדה הקרב על התודעה ומה נדרש לעשות על מנת לשפר את הערכות ישראל בתחום זה?

תוצר התחקירים יתורגם לתוכנית לאומית לשיקום הצבא ובניין כוח מואץ בהתאם. צה"ל צריך צבא יבשה גדול וכשיר יותר, אורך נשימה עמוק יותר בכל תחומי החימוש, עצמאות גדולה יותר של התעשיות הביטחוניות ופחות תלות בשרשראות אספקה חיצוניות, המשך שיפור מערכות ההגנה האוויריות לצד מלאי גדול יותר במיירטים למערכות ההגנה האוויריות, ושדרוג הגנת הגבולות בהתאם ללקחי ה-7 באוקטובר, בדגש על הגבול המזרחי.

כדי לתת מענה הולם לאתגר התת-קרקע ישראל צריכה להקים במשרד הביטחון מנהלת מקצועית, בדומה לפרויקט ההגנה האווירית, שתרכז את התחום ותפתח בו את הידע והפתרונות הנדרשים מהרמה האסטרטגית ועד הרמה הטקטית.

על מנת שכל זאת יתממש נדרש לחוקק חוק גיוס חדש ולשלב את החרדים בצה"ל, להאריך את השירות הסדיר בחזרה לשלוש שנים ולהגדיל את תקציב הביטחון בלי לסחרר את הכלכלה הישראלית, כפי שאירע ב"עשור האבוד" לאחר מלחמת יום כיפור.

עם זאת, את הבעיה הגדולה ביותר של צבא היבשה לא יפתרו משאבים גדולים יותר של כוח אדם ותקציב. התרבות הארגונית והמבצעית תמשיך להיות אבן הנגף של צה"ל, ואם היא לא תטופל מן היסוד, המשאבים יושקעו לחינם, כפי שקרה בתוכנית "אתגר" (התוכנית לשיקום צה"ל לאחר מלחמת יום הכיפורים).

לצד המעשה הצבאי, ישראל חייבת גם להשקיע במעשה המדיני. המציאות האסטרטגית הנוכחית היא הזדמנות יוצאת דופן של פעם בדור לעצב מחדש את המזרח התיכון כפי שלא עוצב מאז הסכם סייקס-פיקו. מתוך העוצמה שמקרינה ישראל יתכן וניתן יהיה להגיע להסכמים עם מדינות נוספות, שיצטרפו ל"הסכמי אברהם". הציר הסוני שאליו תתחבר ישראל יחליש עוד יותר את הציר השיעי ואולי יאפשר את הסרת הסכנה למלחמה עתידית נוספת עם איראן.

בנוסף למעשה המדיני, ישראל חייבת לשנות דיסקט בכל הקשור לאיום ההסברתי ותדמיתה בעולם. גם בתחום הזה ללא השקעת משאבים של כוח אדם איכותי ותקציב משמעותי, לא ניתן יהיה להתמודד עם הכסף הקטארי והקהילות האיסלמיסטיות הגדולות באירופה וארצות הברית.

סיכום

החמצה וכישלון. בצמד מילים אלה נפתח ספרי **צבא ההייטק וצבא הפרשים**, המתאר את הזנחת צבא היבשה והעדפת אמ"ן, חיל האוויר וחיל הים. הספר ניסה להתריע כי מדינת ישראל צועדת בעיוורון לאסון בדומה למלחמת יום כיפורים, מאחר והיא אינה ערוכה ומוכנה למלחמה רב זירתית. הספר לא יצא לאור טרם המלחמה, ולכן תחושת הכישלון וההחמצה, גם שלי.

על אף ההצלחות של ישראל במלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר וההישגים הפנומנליים של צה"ל, את חרפת אוקטובר 2023 לא ניתן יהיה למחוק. המחיר של האסון בעוטף עזה ילווה את החברה הישראלית שנים רבות. לדור הלוחמים שנאלץ לשלם את המחיר הכבד של המלחמה ייקח שנים להתאושש.

מלחמת ששת הימים הסתיימה בניצחון ישראלי מוחלט על צבאות ערב. הישראלים שחיו "בגבולות אושוויץ" טרם המלחמה, ובתקופת ההמתנה שלפניה חששו משואה שניה, יצאו מהמלחמה כששטח מדינת ישראל שולש ושררה תחושה כי מעולם מצבם של היהודים לא היה יותר טוב. ואולם, שלושה חודשים לאחר סיומה פתחו המצרים, הצד שהושפל ואיבד את חצי-האי סיני, במלחמת התשה שנמשכה שלוש שנים וגבתה את חייהם של מאות חיילים ישראלים. הנזק הגדול יותר הגיע שש שנים מאוחר יותר. בזמן שישראל הייתה עסוקה במלחמת התשה, המצרים והסורים בנו את כוחם למלחמה נוספת במסגרת תוכנית הונאה שעיוורה את ישראל. בשישה באוקטובר 1973, שש שנים בלבד לאחר שהושפלו על ידי ישראל, יצאו צבאות סוריה ומצרים למתקפת פתע בתיאום שגבתה את חייהם של כמעט 3,000 ישראלים. שני הצבאות, בדגש על צבא מצרים, למדו היטב את לקחי מלחמת ששת הימים ובהתאם בנו צבאות שהקשו על צה"ל בשדה הקרב.

עלינו ללמוד מההיסטוריה שלנו עצמנו. ניצחון על אויב שהובס והושפל בשדה הקרב - יתכן שיוביל למלחמה נוספת, כשהצד השני מנצל את ההיבריס בצד המנצח וחוסר מוכנותו למערכה נוספת, תוך שהוא מתקן את מה שגרם לכשלונו במערכה הקודמת.

במלחמת 'חרבות ברזל' קרסו הן הקונספציות של ישראל והן אלה של אויביה. כדי להימנע מגלישה לקונספציה שגויה נוספת, על ישראל ללמוד מההיסטוריה הקרובה והרחוקה.

לשם כך יש לסיים את המלחמה בעזה, להתחיל תהליך ריפוי והתאוששות של החברה הישראלית ולבנות אסטרטגיה חדשה בהתאם ללקחי המלחמה, להמשיך עימות עם איראן ו"ציר ההתנגדות". ישראל תתקשה לעשות זאת תוך המשך ניהול מלחמת התשה ברצועת עזה, ששוחקת את צה"ל והחברה הישראלית ואת תדמית ישראל בעולם.